



Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost



MINISTERSTVO PRÁCE
A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ

 #rodinyvkrajích

Návrh konceptualizace primární prevence pro Karlovarský kraj

Okruhy primární prevence – Karlovarský kraj

Stabilita rodiny

- podpora partnerských, rodičovských kompetencí a kompetencí v rodinných vztazích
- podpora zaměstnavatelů k tvorbě příznivého prostředí pro sladění rodinného a pracovního života zaměstnanců
- podpora organizací s prorodinnými aktivitami
- podpora partnerského a rodinného poradenství
- podpora hodnoty rodiny
- podpora mezigeneračních vztahů (aktivit)
- podpora neformálně pečujících
- podpora aktivního života seniorů
- osvětové aktivity

Zdravý životní styl

- podpora primární prevence rizikového chování
- podpora zdravého životního stylu (osvětové aktivity)
- podpora volnočasových aktivit
- podpora organizací s volnočasovými aktivitami

Podpora komunitního života

- podpora komunitního života vztahující se na všechny generace
- podpora center či jiných subjektů založených na budování komunitního života a mezigenerační spolupráce
- podpora mezikulturního dialogu a začlenění rodin cizinců – podpora svépomocných skupin
- osvětové aktivity

Podpora dobrovolnictví

- podpora dobrovolnictví vztahující se na všechny generace
- ocenění a osvěta (dobrovolnictví jako součást života i práce)

1 Úvod

Oblasti primární prevence jsou velmi široké a zahrnují celou řadu činností a aktivit. Regionální platforma projektu „Koordinace opatření na podporu sladění pracovního a rodinného života na úrovni krajů“ (dále „Krajská rodinná politika“) v Karlovarském kraji se v dokumentu zaměřuje pouze na oblasti, které jsou podle jejích členů pro život rodin v kraji vnímány jako nezbytné, odpovídají potřebám a očekáváním místních rodin, a jejichž podpora by v kraji mohla být prakticky realizována.

V obecné rovině lze označit za preventivní službu prakticky jakoukoliv cílenou aktivitu, která předchází riziku ohrožení rodiny či jakéhokoliv člena rodiny. Zároveň nejde pouze o úzký okruh sociálních služeb, jež vycházejí ze zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, a o služby pověřené sociálně-právní ochranou dítěte, ale i o jakékoliv jiné podpůrné služby pro rodinu. Za preventivní služby lze označit i aktivity a programy poskytované školami, školskými zařízeními, psychology, poradenskými zařízeními, zdravotnickými subjekty, neregistrovanými službami pro rodiny – především mateřskými, rodinnými, komunitními či jinak zvanými, podobně zaměřenými centry, zájmovými a komunitními sdruženími, církvemi, Úřadem práce ČR, městskou policií, Policií ČR apod.¹

Preventivní služby lze od sebe odlišit tím, v jakém momentě zasahují do života generací rodin či jednotlivců, tedy z časového hlediska jejich využití. Jedná se o služby svým charakterem všeobecné a nízkoprahové.²

Za účelem podrobnějšího vymezení preventivních služeb lze stanovit jejich základní kritéria³:

1. Široká dostupnost – služby jsou místně i finančně dostupné co nejširší skupině občanů.
2. Dobrovolný vstup – je důležité, aby služby byly dobrovolné a jejich uživatelé mohli sami rozhodnout, zda budou danou službu využívat.
3. Nediskriminace využití podpory – toto kritérium navazuje na výše uvedené kritérium dobrovolnosti. Velmi důležitá je osvěta, aby uživatelé služeb vnímali jako normální požádat o pomoc. Z toho vyplývá, že preventivní služba by měla probíhat nestigmatizujícím způsobem.
4. Spolupráce a síťování služeb – i na mezioborové úrovni. Tato spolupráce by měla vést ke koordinovanému průchodu uživatele/ů systémem preventivních služeb. Aktéry ze souvisejících oblastí je nutno do systému podpory rodin „vtahovat“, aby se cítili jeho součástí a rozuměli tomu, co mohou rodině nabídnout. Tito – kooperující – aktéři sehrávají při identifikaci rizik a předcházení nepříznivých situací naprosto zásadní roli.

¹ *Včas a spolu, str. 19*

² *Včas a spolu, str. 21*

³ *Včas a spolu, str. 19*

Velice důležité je propojení aktérů preventivních služeb s návaznou sítí dalších preventivních služeb, tedy v případě, že dochází k identifikaci rizika a tato služba není schopna klientovi adekvátně pomoci, např. když jde o složitější problém, musí být služba schopna klienta odkázat dál na specifické služby.⁴

⁴ *Včas a spolu, str. 19*

2 Vymezení primární prevence podle regionální platformy projektu Krajská rodinná politika – Karlovarský kraj

Z pohledu členů regionální platformy a s ohledem na výše uvedené byly pro Karlovarský kraj vymezeny čtyři základní okruhy primární prevence, které by mohly být v Karlovarském kraji rozvíjeny za účelem upevnění stability hodnoty rodiny. Jedná se o následující okruhy:

- stabilita rodiny;
- zdravý životní styl;
- podpora komunitního života;
- podpora dobrovolnictví.⁵

2.1 Stabilita rodiny

Stabilita rodiny je z pohledu platformy stěžejní oblastí směřování primární prevence. V této oblasti hraje důležitou roli podpora partnerských, rodičovských kompetencí a kompetencí v rodinných vztazích, které ke stabilitě rodiny významně přispívají.

Díky změnám v české společnosti, kterými od sametové revoluce prošla, došlo i ke změně vnímání pojmu *rodina*. V současné době odborná i laická veřejnost reflektuje rozmanitost forem rodinného, příp. nerodinného, soužití.

V důsledku vývojových trendů posledních desetiletí lze dnešní rodiny charakterizovat především třemi základními rysy⁶:

- rostoucí diverzitou forem rodinného soužití, ale i absolutním a relativním nárůstem nerodinných forem soužití, a také života singles;
- destandardizací životních drah, projevující se rozmanitějšími formami a novým časováním přechodů do partnerství a rodičovství (mj. v návaznosti na větší pestrost studijních a profesních drah), opakovanými vstupy do partnerství či manželství;
- nestabilitou rodiny a „křehkostí“ partnerských vztahů, oslabením mezigeneračních vztahů v důsledku rozpadů partnerství.

Stabilita rodiny (nukleární rodiny, ale i širší rodinné sítě) závisí zejména na kvalitě partnerského vztahu. Podle psychologů členové rodiny často vyhledávají včasnou pomoc či podporu příliš pozdě. Naopak dle sociálních pracovníků, advokátů a soudců rodiny mnohdy přistupují k rozchodu či rozvodu příliš brzy, aniž by se předtím snažily své problémy účinně řešit. Úpravu péče o děti po rozchodu/rozvodu řeší páry většinou v emočně vypjaté fázi, a dopouští se chyb z nevědomosti nebo špatné informovanosti.

⁵ Zápis – 21. setkání regionální platformy projektu Krajská rodinná politika – Karlovarský kraj, 6. 1. 2022

⁶ Zpráva o rodině 2020, str. 15

Přítom stabilita rodiny dítěte po rozchodu se odvíjí přímo od vztahu mezi rodiči po rozchodu – již ne na bázi partnerství, ale rodičovství – a od jejich schopností spolupracovat na výchově s ohledem k potřebám dítěte.⁷

Ke zvládnutí rozpadu rodiny mohou přispět odborníci různých pomáhajících profesí, ale i průběh opatrovnického řízení, který dále neeskaluje rodičovský konflikt. Rodiče jsou vedeni ke znovu převzetí své rodičovské odpovědnosti za osud dětí a k obnově konfliktem snížených rodičovských kompetencí. Důležitou roli hraje i edukace rodičů o průběhu opatrovnického řízení, o potřebách a prožívání dětí, ale i o právní úpravě jednotlivých typů péče o děti po rozvodu (výlučná, střídavá, společná).⁸

Rodičovské kompetence je možno vnímat jako prostředek rodičovství, tedy aby rodiče mohli být svým dětem rodiči.⁹ Jejich znalost (vstřebání) a implementace kompetencí do partnerského a rodičovského života předchází možné destabilizaci rodiny, a potažmo i partnerského vztahu. Rodičovské kompetence jsou tedy takové schopnosti a dovednosti rodičů (popřípadě osob, které rodiče nahrazují, ale i budoucích rodičů, prarodičů, vychovatelů či osob pracujících s dětmi a jejich rodinami), které umožňují dítěti vyvíjet se přiměřeně jeho potřebám ve všech oblastech života. Znamená to, že rodiče sami nebo s podporou, dokážou uspokojovat potřeby dítěte v kontextu jeho věku, duševního, mentálního i tělesného vývoje a umožňují/podporují tím optimální rozvoj jeho potenciálu.¹⁰

*„Základní rodičovskou kompetencí je dítě milovat, a chránit ho před nebezpečím. Základní znaky rodičovských kompetencí jsou: bezpečí, jistota, vřelost, vstřícnost, akceptace (přijetí), respekt, důstojnost, individuální přístup a používání nenásilných výchovných prostředků.“*¹¹ Pro samotný rozvoj rodičovských kompetencí je důležitá osvěta, podpora mezioborové práce, využití terénní práce, využívání dobrovolnických programů, svépomocných rodičovských skupin, vzdělávací aktivity a programy ideálně s využíváním metod praktického nácviku rodičovských dovedností, kampaně posilující hodnotu rodiny apod.

Jedním z dalších klíčových témat, vycházejících vstříc zvláště rodinám s malými dětmi, je podpora zaměstnavatelů v přípravě a rozvoji příznivého prostředí umožňujícího úspěšněji sladit rodinný a pracovní život zaměstnanců. Rodiče vracející se z mateřské či rodičovské dovolené, rodiče pracující a pečující o děti či osobu blízkou a skupiny osob starších 50 let jsou nejohroženějšími skupinami na trhu práce. V tomto směru je důležité rozvíjet informovanost primárně u zaměstnavatelů, ale i u zaměstnanců, o problematice rovných příležitostí, flexibilních formách práce (např. zkrácené pracovní úvazky, sdílená pracovní místa) a dalších opatřeních pro

⁷ Zpráva o rodině, str. 6

⁸ Zpráva o rodině 2020, str. 7

⁹ Posilování rodičovských kompetencí, str. 5

¹⁰ Posilování rodičovských kompetencí, str. 6

¹¹ Posilování rodičovských kompetencí, str. 6

sladování rodinného a pracovního života při zachování principu svobodné volby osobních rozhodnutí ve všech životních fázích.

Tuto informovanost lze naplňovat prostřednictvím podpory realizací auditů, soutěží a seminářů za účelem zavádění flexibilních pracovních úvazků a alternativních forem zaměstnání, aktivit motivujících k sebevzdělávání, ke schopnosti sebe prezentace na trhu práce, které umožňují opětovný návrat na trh práce, k zavádění a rozvoji inovativních forem péče o děti, seniory a dlouhodobě nemocné z rodin zaměstnanců.¹²

2.2 Zdravý životní styl

Nezbytnou součástí preventivních služeb je podpora zdravého životního stylu a ochrana zdraví obyvatel. V této oblasti je důležitá zejména:

- podpora volnočasových aktivit pro celé rodiny a vytváření vhodného a bezpečného prostředí k trávení volného času pro rodiny, potažmo podpora subjektů, které volnočasové aktivity zajišťují (centra volného času, sportovní kluby, zájmové spolky, mateřská centra, školy, náboženské spolky aj.);
- podpora primární prevence rizikového chování – např. před škodlivými vlivy, resp. často až k rozvoji nežádoucích patologií vedoucími závislostmi (kouření, drogy, alkohol, digitální technologie, šikana, hráčství/gamblerství), dále ochranu před nepoctivými prodejci (tzv. šmejdy) a osvětu proti šíření nepravdivých informací a dezinformací (tzv. hoaxy a fake news);
- podpora činnosti nestátních neziskových organizací (dále „NNO“), obcí, spolků, zájmových skupin aj. subjektů při realizaci aktivit zaměřených na motivaci a osvětu zdravého životního stylu.

2.3 Podpora komunitního života

Cílem této oblasti je zapojit obyvatele obcí a měst do aktivního společenského dění v lokalitě, a tím posílit přirozené vazby rodin k lidem a místu, kde žijí a tráví svůj volný čas. Mezi typické prostředky zapojování patří např. podpora neformálního přirozeného setkávání k posílení sousedských vztahů a soudržnosti, která vytváří prostor pro sdílení zkušeností, společná hledání cest a nápadů ke zlepšování okolního prostředí a soužití.

Pro tuto oblast je klíčová osvětová činnost a propagace komunitního života a soudržnosti obyvatel směrem k zástupcům obcí a měst (semináře, sdílení dobré praxe apod.) a také v rámci vlastní komunity (např. podpora komunitního místa na sociálních sítích).

Dále podpora vzniku a rozvoje center – mateřských, rodinných, komunitních apod. zaměřených center, které podporují utváření a rozvoj komunitních a např. i mezigeneračních vztahů.

¹² *Koncepce rodinné politiky pro všechny generace 2020/2030, str. 23*

2.4 Podpora dobrovolnictví

Pro oblast dobrovolnictví je důležité začít vnímat dobrovolnictví jako součást běžného života. Toho lze dosáhnout mediální podporou, vyhlášením ocenění pro dobrovolníky (Křesadlo, Dobrovolník roku aj.) apod. Současně je důležité podporovat a realizovat programy zacílené na nábor a vzdělávání všech generací dobrovolníků včetně specifík různých dobrovolnických činností. Je důležité mít na zřeteli, že rodiny, které např. z důvodu zásahu nepředvídatelných okolností či vyšší moci potřebují rychlou a účinnou dobrovolnickou podporu se často potýkají s vysokým stresem z důvodu akutní potřeby zajistit elementární podmínky pro život rodiny (bydlení, finance apod.).

3 Závěr

Dosavadní zkušenosti ukazují, že v současném systému chybí státem garantovaná a veřejnou správou podporovaná síť preventivních služeb pro rodiny s dětmi. Podpora by měla spočívat zejména v koordinaci a síťování již existujících, ale roztržitých služeb pro rodinu a v podpoře budování potřebných kapacit služeb, které jsou v daném regionu či obci aktuálně potřeba.¹³

Zároveň je potřeba na krajské úrovni neopomíjet podporu v podobě distribuce adekvátních dotačních titulů, případně jiných vhodných nástrojů, které umožní realizovat prorodinně zaměřené preventivní podpůrné aktivity s ohledem na rozdílné cílové skupiny.

Primární prevence obsahuje široké spektrum činností. Tento návrh konceptualizace obsahuje přehled vybraných okruhů primární prevence, které byly vydefinovány v regionální platformě projektu Krajská rodinná politika v Karlovarském kraji za účelem upevnění stability hodnoty rodiny a cílenější podpoře rodin v regionu.

¹³ *Včas a spolu, str. 51*

4 Seznam použitých zdrojů

Kuchařová, V., Barvíková, J., Höhne, S., Nešporová, O., Palonciová, J., Vidovičová, L. (2020), Zpráva o rodině 2020. VÚPSV, v. v. i. Praha.

Krajský úřad Jihomoravského kraje, Koncepce rodinné politiky pro všechny generace 2020/2030.

Korbel, M., Lejsková, Z., Včas a spolu (2019). Projekt MPSV: Systémový rozvoj a podpora nástrojů sociálně-právní ochrany dětí. Praha.

Jůzová Kotalová, K., Bechyňová, V., Candia Muñoz, A., Kubičíková, D., Petránková, B., Smutková, L. (2018). Posilování rodičovských kompetencí. Systémový projekt MPSV Systémový rozvoj a podpora nástrojů sociálně-právní ochrany dětí. Praha.